

УДК 378.4.011.3-057.87:7.071.2]:
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-2.15>

С. В. Гмиріна

старший викладач кафедри академічного та естрадного вокалу
Київського університету імені Бориса Грінченка

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНО-СЦЕНІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СПІВАКІВ

У статті актуалізовано проблему застосування компетентнісного підходу у фаховій підготовці майбутніх співаків. Конкретизовано зміст однієї з фахових компетентностей співака – вокально-сценічної компетентності, яка зумовлює високий рівень сценічної культури, артистизм та акторську майстерність, навички сценічного руху, досвід роботи з різними типами мікрофонів, навички постановки концертних номерів тощо.

Автор наголошує на необхідності організації навчання майбутнього співака з урахуванням психологічних аспектів формування вокально-сценічної компетентності. Серед них автором статті виділено такі: створення оптимального концертного стану співака (на основі знань щодо зовнішніх і внутрішніх проявів сценічного хвилювання), керування загальним сценічним самопочуттям, засвоєння знань і прийомів усунення емоційного напруження, володіння навичками швидкої психологічної адаптації, творче перевтілення.

Розкриваючи феномен оптимального концертного стану музиканта, автор визначає в ньому три взаємопов'язані компоненти – фізичний, емоційний і розумовий. У статті наголошено, що майбутній концертний виступ вимагає від співака доброго фізичного стану (здорового голосу, відсутності ознак хвороби, загальне добре самопочуття), що закладає основи необхідного емоційного тону та злагодженої роботи психічних процесів (уваги, мислення й пам'яті). Автор наголошує, що емоційне піднесення, натхнення, бажання ділитися власними творчими переживаннями зі слухачами – неодмінні складники оптимального концертного стану. Підкреслена роль виконавської волі й уваги, яка передбачає здатність співака зосереджуватися на намічених виконавських завданнях, утримуючись від відволікання під час концертного виступу.

Автором схарактеризовані різновиди сценічного хвилювання, окреслено позитивні та негативні прояви передконцертного стану співака. Розкриваючи сутність кожного з виділених психологічних аспектів формування вокально-сценічної компетентності майбутнього фахівця, автор статті пропонує низку педагогічних прийомів і методів для усунення емоційно складних психологічних передконцертних станів, а також надає рекомендації щодо їх застосування на заняттях естрадного вокалу.

Ключові слова: фахова підготовка, вокально-сценічна компетентність, естрадний вокал, співак, вокально-виконавська майстерність.

Постановка проблеми. Значні динамічні зрушення в розвитку українського суспільства зумовили суттєві зміни, що відбулися в освітній політиці нашої держави за останні роки. Мова йде про інтеграцію системи вищої професійної освіти у світовий освітній простір за умови збереження кращих національних традицій і забезпечення молодих фахівців міжнародними кваліфікаційними якостями, компетенціями. Підготовка конкурентоспроможного, кваліфікованого, компетентного фахівця, здатного до постійного професійного зростання – пріоритетне завдання вищої освіти сьогодні. У зв'язку з цим компетентнісний підхід стає визначальним у сучасній професійній освіті, зокрема й мистецькій.

Аналіз основних досліджень і публікацій з обраної проблеми свідчить про значний інтерес дослідників до проблеми компетентності й розуміння сутності цієї категорії. Зокрема, до різних аспектів означеної проблематики зверта-

лися Г. Беленька, П. Горкуненко, І. Кузьміченко, О. Овчарук, Н. Ушаков, М. Холодна, В. Байденко, І. Галяміна, А. Хуторський, Ф. Шаріпов, О. Вербицький, С. Демченко, Г. Коджаспірова, М. Михаськова, Л. Подоляк та інші. У музичній і мистецькій педагогіці цю проблему досліджували М. Блінова, Д. Дмитрієв, В. Маляко, Н. Овчаренко, Г. Селевко, Лі Чуньпен, Т. Підварко та інші.

Низка досліджень, що присвячена проблемам підготовки співаків до вокально-сценічної діяльності, представлена працями О. Довгань, Н. Дрожжиної, О. Єрошенко, Н. Гребенюк, Д. Бабіч, О. Катрич, О. Оганезова-Григоренка, О. Прядко та інших, у яких окреслено питання реалізації творчого потенціалу студента-вокаліста в освітньому й вокально-сценічному процесі. Психолого-педагогічні аспекти продуктивної виконавської діяльності у сфері вокального мистецтва висвітлено в працях педагогів-вокалістів: Д. Аспелунда, В. Багадурова, А. Єгорова,

І. Назаренко, Л. Работнова, Л. Дмитрієва, В. Морозова, А. Яковлевої, Г. Стулова, М. Львова, Ю. Азарова, Т. Разенкової, В. Єрмолаєва, Т. Левшенко, Р. Юссона, Ван Лей, Л. Василенко, О. Маруфенко, Ю. Юцевича та інших.

У межах питань, що порушуються в публікації, важливими є роботи, що розкривають сутність сценічної діяльності артиста та підготовки до неї. Зокрема, праці Ю. Цагареллі, Л. Бочкарьова, у яких досліджено етапи психологічної підготовки до публічного виступу; О. Алексєєва, Л. Баренбойма, І. Гофмана, Г. Когана, Г. Нейгауза, А. Щапова, де висвітлена специфіка публічного естрадного виконання та самопочуття виконавця, проблеми артистизму тощо. Варто зазначити, що, попри велику кількість наукової літератури з означеної проблематики, поза увагою науковців залишилися психологічні аспекти формування вокально-сценічної компетентності студентів у класі естрадного співу.

Аналіз змісту й організації занять студентів у класі естрадного співу дає можливість виявити низку суперечностей: між потенційними вокальними можливостями студентів і недостатністю сформованості вокально-сценічної майстерності; між бажанням студентів реалізуватися в майбутній професії та рівнем їхньої психологічної готовності до публічного виступу на естраді; між високим рівнем сформованості в студентів вокальних знань і вмінь і недостатнім рівнем обізнаності їх у питаннях психології публічного виступу та володіння сценічною майстерністю. Зазначене зумовлює актуальність обраної нами проблематики й необхідність подальшого її дослідження.

Отже, **мета статті** – окреслити основні психологічні аспекти формування вокально-сценічної компетентності майбутніх співаків.

Виклад основного матеріалу. Сучасний освітній процес у вищій школі здебільше спирається на компетентнісний підхід у підготовці майбутніх фахівців. Він є пріоритетним, стратегічним і базованим на оновленому змісті освіти, в основі якої покладено набуття «ключових компетентностей», що дадуть студенту змогу не лише отримати фундаментальні та спеціальні знання, професійні вміння й навички, а й опанувати необхідні прийоми мислення та алгоритми дій, досвід різних видів професійної діяльності тощо. На думку І. Зимньої, саме компетентнісний підхід характеризується посиленням як прагматичної, так і гуманістичної спрямованості освітнього процесу [1].

На наше переконання, фахова компетентність, набута студентом під час навчання у ЗВО, більшою мірою визначає його здатність як майбутнього фахівця діяти правильно та якісно у звичайних або екстремальних умовах роботи, швидко адаптуючись до змін і пристосовуючись до нових умов професійної діяльності. Однією з таких, що

належать до необхідних фахових компетентностей співака, є вокально-сценічна компетентність. Вона передбачає, окрім здатності творчо інтерпретувати вокальні твори та доносити їх зміст до слухача під час концертного виступу, такі складники: наявність індивідуального творчого іміджу; високий рівень сценічної культури; спроможність до вербальної та невербальної комунікації з глядачем під час співу; артистизм та акторську майстерність; хореографічні навички й навички сценічного руху; досвід роботи з різними типами мікрофонів; навички постановки концертних номерів тощо.

Аналіз практики роботи зі студентами в класі естрадного вокалу свідчить, що під час навчання майбутнього співака викладач приділяє увагу здебільшого вирішенню вокально-виконавських завдань, залишаючи поза увагою психологічні аспекти підготовки. Утім, на думку багатьох науковців і педагогів-практиків, саме в них криються чималі можливості, що дають змогу перетворити процес виконання пісень на сцені на переконливий, емоційно пережитий і донесений до слухача виступ співака-професіонала. Із цього приводу Н. Гонтаренко зазначає, що процес фонації – це передусім психологічний процес, який вимагає особливого налаштування психіки та всього організму виконавця, підпорядковуючи його творчим завданням [2, с. 25].

Звісно, підготовка естрадного співака до виступу на сцені пов'язана з роботою всіх його пізнавальних процесів (сприйняття, увага, мислення, пам'ять, творча уява тощо). Однак не менш важливим є врахування під час вокальної підготовки таких психологічних аспектів, що спрямовані на створення оптимального концертного стану співака (самоналаштування), керування загальним сценічним самопочуттям (на основі знань щодо зовнішніх і внутрішніх проявів сценічного хвилювання), засвоєння знань і прийомів усунення емоційного напруження, володіння навичками швидкої психологічної адаптації, «входження» в сценічний образ і донесення його слухачеві тощо.

Загальновідомо, що виступ на сцені є надзвичайно енергоємним процесом для будь-якого виконавця, у тому числі й співака, оскільки вимагає від нього неабияких фізичних і психічних витрат, емоційної віддачі тощо. Саме тому виконавцеві важливо перебувати у стані, який називають оптимальним.

На думку В. Петрушина, оптимальний концертний стан музиканта за всіма параметрами наближений до стану «бойової готовності» спортсмена. Тому науковець пропонує й розглядати цей феномен крізь призму трьох взаємопов'язаних компонентів – фізичного, емоційного та розумового (когнітивного) [3]. Дійсно, для майбутнього концертного виступу співакові надзвичайно важливо

мати добрий фізичний стан: здоровий голосовий апарат, відсутність ознак будь-якої хвороби організму, загальне самопочуття здоров'я та сили. Це, безсумнівно, закладає основи гарного настрою, емоційного тону й позитивно впливає на всі супутні успішному виступу психічні процеси – концентрацію та розподіл уваги, швидкість мислення й оперативність пам'яті.

Емоційний компонент відіграє значну роль у створенні стану емоційного підйому, натхнення, бажання ділитися власними творчими переживаннями з іншими, приносити естетичне задоволення та радість слухачам. В. Петрушин підкреслює, що такого стану легше досягають виконавці з рисами екстравертного типу нервової системи, хоча й інтроверти також здатні оптимізувати власний емоційний стан [3].

Щодо розумового компонента В. Петрушин зазначає, що він складається з ясності та швидкості процесів мислення, а також здатності до чіткого уявлення виконуваних дій і втілення слухових образів. При цьому надважливим фактором є виконавська воля, яка завдяки контролю над процесами уваги дає змогу перевести уявну роботу свідомості в реальні дії музиканта [3]. Так забезпечується готовність голосового апарату співака реалізувати його музично-слухові уявлення, тобто відбувається перенесення в зовнішній план усієї попередньої внутрішньої роботи виконавця для демонстрації слухачеві отриманих ним результатів. Реалізація цього процесу неможлива без розвиненої уваги, яка передбачає здатність співака зосереджуватися на намічених виконавських завданнях, утримуючись від відволікання зовнішнього та внутрішнього характеру під час концертного виступу.

З оптимальним концертним станом тісно пов'язаний феномен загального сценічного самопочуття. Ще К. Станіславський, описуючи систему роботи актора над собою, зауважував, що загальне сценічне самопочуття раз і назавжди має стати нормальним, природним, органічним для будь-якого артиста, тобто його другою натурою. Кожен музикант по-різному описує цей стан, але в більшості випадків під час вдалого виступу це гарний настрій, наявність енергії, емоційний підйом, передчуття радості й задоволення. Психологи рекомендують фіксувати в пам'яті цей позитивний стан і відчуття виконавця, щоб у подальшому перед новими виступами викликати їх швидко.

Негативними ж проявами гарного сценічного самопочуття є надмірне сценічне хвилювання та протилежні йому стани – апатія, фрустрація. На думку науковців-психологів, тяжіння до того чи іншого негативного прояву сценічного самопочуття зумовлюється типом темпераменту виконавця.

Питання естрадного хвилювання та його наслідків у виступі співака дуже важливе. Тому бажано приділяти цьому питанню увагу під час попередньої (репетиційної) роботи зі студентом, надаючи йому необхідні знання щодо класифікації концертного хвилювання та прийомів саморегуляції психоемоційного стану. Зокрема, майбутньому співакові варто знати основні види хвилювання, наприклад, за класифікацією відомого психолога П. Якобсона, який виділяв хвилювання-піднесення (позитивне, стимулювальне, з оптимальним рівнем емоційного збудження та високим ступенем завадостійкості); хвилювання-паніка (негативне, сильне емоційне та фізичне збудження з ознаками тривожності, напруженості, метушливості, відсутності зосередженості); хвилювання-апатія (негативно-пасивне, ослаблення психічних процесів, пригнічення, небажання виступати) [4, с. 284].

Окрім засвоєння необхідних знань, важливо ознайомити студента з навичками саморегуляції та допомогти йому оволодіти ними. Згадаємо відомий вислів М. Лонг, яка наголошувала, що для того, щоб володіти публікою, треба володіти передусім собою. Серед технік саморегуляції, які набули серед виконавців статусу «тих, що працюють», називають аутотренінг, самонавіювання, самоналаштування, медитацію, дихальні тощо. Кожна з таких технік має заспокійливу дію (психічної рівноваги) або ефект релаксації (м'язового розслаблення). Зазначене для співака має неоціненне значення, оскільки будь-який м'язовий затиск або внутрішнє напруження позначається на якості звучання голосу. На переконання Н. Гонтаренко, співаку «необхідно оволодіти всіма способами розслаблення й активізації м'язів, щоб згодом знімати непотрібне напруження та м'язові затиски, залишаючи під контролем лише м'язи, що сприяють своєю активністю покращенню якості голосу» [2, с. 34].

За нашу думку, для ефективного набуття навичок саморегуляції студентів-вокалістів треба, по-перше, знати особливості свого темпераменту, типу нервової системи, реагування на стрес; по-друге, розуміти дійсні причини надмірного хвилювання (недостатньо вивчена програма, погане самопочуття, наявність конфлікту, особистісні негаразди тощо); по-третє, накопичувати власний виконавський досвід (збільшення кількості й регулярності виступів у різних умовах).

Наступний психологічний аспект формування вокально-сценічної компетентності майбутнього співака – спонукання його до оволодіння навичок швидкої психологічної адаптації на сцені, адже доволі часто навіть добре підготовленому виконавцю доводиться стикатися з «несподіванками сцени», занадто яскраве світло, неякісне озвучення, неочікувана поведінка слухачів у залі тощо. У методичній літературі існують спеціальні методи,

використання яких у класі естрадного співу допоможе студентів швидко адаптуватися на сцені, а саме: метод візуалізації, який передбачає детальне уявлення власного концертного виступу (від виходу на сцену до закінчення естрадного номера), включаючи відчуття свого оптимального творчого стану, рухів, сценічної поведінки, акустичних ефектів; метод ідеомоторного тренування, який полягає в мисленнєвому програванні (внутрішньому проспівуванні) творів програми з уявленням особливостей дикції, вокальної позиції, дихання, міміки, контакту з мікрофоном; метод виступу перед «уявною аудиторією» тощо.

На нашу думку, звернення до означених методів на заняттях естрадного співу позитивно відобразиться на формуванні вмінь майбутнього співака «входити в образ» або перевтілюватися, оскільки цей процес теж відбувається завдяки роботі уяви, мислення, але на основі асоціативного ряду.

Творче перевтілення співака базується на здатності до швидких змін у власному психоемоційному стані в результаті розуміння свого внутрішнього світу переживань, пошуку та винайдення в собі рис, необхідних для створення сценічного образу й відповідних виконавських прийомів. Нам близька думка В. Комарова, що «вміння вживатися в образ, перейматися настроєм музики, а також вступати в діалог із власним «я» дає виконавцю змогу виробляти найбільш адекватні способи сценічного втілення музичного матеріалу, найкоротшим шляхом налагоджувати контакт з аудито-

рією» [5, с. 7], адже завдання співака – «запалити» власним виступом серця слухачів, енергетично захопити їх довершеністю звучання та переконливістю «проживання» сценічного образу.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що стислий зміст публікації дав змогу окреслити лише деякі психологічні аспекти формування вокально-сценічної компетентності студентів у класі естрадного співу, урахування яких допоможе підняти вокально-виконавську майстерність майбутнього співака на якісно новий рівень.

Список використаної літератури:

1. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании. Москва : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 42 с.
2. Гонтаренко Н.Б. Сольное пение: секреты вокального мастерства. 3-е изд. Ростов-на-Дону : Феникс, 2007. 155 с.
3. Петрушин В.И. Музыкальная психология : учебное пособие для вузов. 2-е изд. Москва : Академический Проект ; Трикста, 2008. 400 с.
4. Бочкарев Л.Л. Психология музыкальной деятельности. Москва : Институт психологии РАН, 1997. 351 с.
5. Комаров В.А. Артистизм как феномен музыкального искусства : дисс. ... канд. искусств. Оренбург, 2010. 168 с.

Hmyrina S. Psychological aspects of formation vocal stage competence of future singers

The problem of applying a competent approach in the professional training of future singers is actualized in the article. The content of one of the singer's professional competencies – vocal and stage competence, which provides a high level of stage culture, artistry and acting skills, skills of stage movement, experience with different types of microphones, skills of setting concert numbers, etc. are specified.

The author emphasizes the necessity of organizing training of the future singer taking into account the psychological aspects of forming vocal and stage competence. Among them the author distinguishes the following: creation of the optimal concert state of the singer, management of general stage state of health (based on knowledge of external and internal manifestations of stage excitement), mastering of knowledge and techniques of elimination of emotional tension, mastering the skills of rapid psychological adaptation, "entering" and entering into the scene and the image communicating it to the listener (creative reincarnation).

Revealing the phenomenon of optimal concert status of a musician, the author identifies in it three interconnected components – physical, emotional and mental. The article states that for a future concert performance the singer requires a good physical condition (healthy voice, no signs of illness, general well-being), which lays the foundations for the necessary emotional tone and harmonious work of mental processes (attention, thinking and memory). The author emphasizes that emotional uplift, inspiration, desire to share one's own creative experiences with listeners are indispensable components of the optimal concert state. The role of the performer's will and attention is emphasized, which implies the singer's ability to concentrate on the intended performance tasks while refraining from distraction during the concert performance.

The author describes the types of stage excitement, outlines the positive and negative manifestations of the singer's pre-concert state. Revealing the essence of each of the selected psychological aspects of the formation of vocal and stage competence of a future specialist, the author offers a number of pedagogical techniques and methods for eliminating emotionally complex psychological pre-concert states, as well as recommendations for their use in the variety of vocal classes.

Key words: *professional competence, vocal and stage competence, variety vocals, singer, vocal and performing skills.*